

A SZEGEDI VESZEDELEM.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Az 1552-ik évi török háború, mely annyi gyászt és romlást hozott hazánkra, Szeged városnak február 26-án történt meglepésével és ostromával vette kezdetét. A szegedi hadjáratnak a város hajdani főbírája, *Tóth Mihály* hajdúvezér, volt a tulajdonképeni lelke és vezetője, aki feladatúl tűzte maga elé Szegedről a törököket s az azok által pártfogolt hitújítókat kiűzni s egyszersmind a szegedi várat elfoglalni. Hadi vállalata azonban szerencsétlenül ütött ki: A páratlan ügyességgel és meglepő furfanggal keresztül vitt éjjeli támadás alkalmával a vakmerő szabad hajdúk a várost kézrekerítették ugyan, de a várat ostromló magyar sereget a segélyül érkező budai török had leverte s a török uralom alól szabadulni óhajtó várost iszonyú pusztulás érte.

A kor legkiválóbb emberei feszült érdeklődéssel kísérték a szegedi hadjárat kimenetét, s a nagy magyar város romlása azon időben, midőn az önfeláldozó hazafiságnak lépten-nyomon egy-egy dicső példája csalt könnyeket a nemzet jobbjai szemébe, nemcsak országos részvétellel találkozott, hanem még az utolsó vándor hegedős, Tinódi költészetében is élénk viszhangra talált, s a «Szegedi veszedelem» az egykorú hazai történetírásban is maradandó nyomot hagyott maga után.

Bizonyára nem lesz tehát érdektelen, ha az 1552-iki török háború ezen egyik véres epizódjának emlékét a történelmi kútfők és az újabb adatok segítségével felújítjuk.

I.

TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK.

Szeged város már a XVI. század első felében a középkori Magyarország egyik legvirágzóbb városa s a magyar alföldnek már akkor büszke metropolisa és egyetlen művelődési középpontja volt. Már az Árpádok s a vegyesházbeli királyok korában erős és gazdag iparúzó és kereskedő polgársággal büszkélkedett, s a város polgárai egyes királyaink kegyéből nagy kiváltságokat és országos előjogokat élveztek. Különösen a Hunyady-ház ruházta föl gazdag javadalmakkal Szeged város közönségét. Itt sereglett össze többször nagy Hunyady törökverő hada; Mátyás, az igazságos király, akárhányszor itt szervezte törökre vitt seregeit és e hazafias vállalatokat Szeged népe mindig kiválóan támogatta.

Különösen Mátyás méltányolta a városnak a Hunyady-ház érdekében tett sokféle szolgálatait és bőségesen árasztá kegyeit Szeged népére s azon birtok-adományok és gazdag szabadalmak, a mikkel a nagy király a minden hadi vállalatát buzgón támogató város közönségét elhalmozta, az ipar és kereskedelem s így vele karöltve a polgári osztály felvirágzását vonták maguk után.¹⁾

A város fejlődését még inkább elősegítette az a körülmény, hogy Mátyás korában a dúsgazdag főnemesség is betelepedett a városba, s az előkelő gazdag polgárok házasság útján a hatalmas Hédervári, Szécsői, Pákosi és Thúz főnemesi családokkal is rokonságba jutottak²⁾ és ezen előkelők atyafisága a város polgárait mindinkább úriasabb életre terelte. A mohácsi vész előtt Szegeden nagy számmal voltak a főuraknak és a vagyonos polgároknak palotái, amelyek között Verancsics és Szerémi Szilágyi László palotáját említik;³⁾ ott volt még továbbá Sárszegi István szegedi

¹⁾ Varga Ferenc: Szeged város története, I. 47. 145. 161—164. l. Reizner János: Régi Szeged, II. 46—53. l.

²⁾ Magy. Tör. Tár. VI. k. 64. l.

³⁾ Szilágyi László palotájának ablakából lőtte meg 1527-ben Vid

gróf és királyi sókamarás palotája is, amelyet 1511-ben a budai polgároknak 1500 arany forinton elzálogosított.¹⁾

A szellemi műveltség becse iránt is meg volt az éles fogékonyság a város lakosaiban. A vagyonos polgárok gyermekeik tudományos neveltetésére nagy gondot fordítottak és fiaikat a külföldi egyetemekre küldözték ki. A XVI. század első felében mintegy 44 szegedi tanuló neve fordul elő a *bécsi, krakkói és wittenbergi* egyetemek anyakönyveiben.²⁾

Ezen adatok kétségen kívül bizonyítják, hogy Szegeden a mohácsi vész előtt emelkedett kulturai állapotok voltak; a városnak középületei és palotái, templomai és kolostorai igazi emlékszerű és művészi alkotású épületek voltak s arról tanúskodnak, hogy Szegeden a XVI. század elején a városi élet a legszebben fölvirágozott.

A város e korban a Tisza partján, a Maros torkolatával szemben, hosszában nyúlt el és még 1433-ban, mint az akkor Szegeden átútazó *Bertrandon de la Brocquière* francia író leírta, egy nyílt és egyetlen nagy utcából állott.³⁾ Mátyás király idejében már Szegednek három városrésze volt, amelyek azonban egymással nem függöttek össze, hanem sorban a Tisza partján egymástól csekély távolságban feküdtek. A városrészek között legrégebb volt, mint akkor nevezték, az *al-szegedi* (most: alsó-város,) a Ferenczrendiek zárdájával és Mátyás király templomával; utána következett a *Palánká*-nak nevezett belső-város sz. Demeter templomával, a vagyonos polgárok és főurak palotáival. A legifjabb városrésznek *Felső-sziget* volt a neve, a mai felső-város, amelyben a harmadik plébánia állott a sz. György-templommal.⁴⁾ A mostan

Sebestyén vagy másképen Urbán nevű szegedi ember a szerb kalandor, Jován czárt, a ki magát a szerbek között konstantinápolyi császárnak adta ki. (Verancsics: munkái II. k. 26. l.) Vid Sebestyén ezen hőstettét Zákány István, szegedi bíró, Budán János király előtt igazolván, Vid Sebestyén a királytól Szeged körül egy kisebb birtokot kapott adományúl. (Szerémi Emlékirata 172. l.)

¹⁾ Magy. Tört. Tár. XII. k. 142. l. Reizner: i. m. 28. l.

²⁾ Varga: i. m. 191—197. l.

³⁾ Magy. Tört. Eml. IV. k. 303. és köv. lap.

⁴⁾ Varga: i. m. 122. l.

Rókus nak nevezett negyedik városrészt csak a múlt század végén kezdték kiépíteni.

Szeged városnak — Istvánffy szerint¹⁾ — a XVI. század elején kőből épített bástyái és falai nem voltak, hanem csak sánczokkal és árkokkal volt körülvéve. Tehát Istvánffy nem tudta azt, hogy Szegednek a XVI. század elején vára is volt, amely a külön is megerősített *Palánka* nevű belső-város közepén még a tatárjárás után épült. A szegedi vár a vegyes házbeli királyok korában már *királyi vár* volt, amelyet Zsigmondnak 1389-ben kelt egyik okmánya *castrum*-nak (erőd) nevez és kétségkívül, mint az azon időben a síkságon épült legtöbb erődnek, úgy a szegedi királyi várnak is voltak földerődítvényei, de körbástyái és a kapuk fölötti tornyai kőből voltak építve.²⁾

A XVI. századbéli hazai történetírók: Istvánffy, Szerémi, Forgách és Verancsics nem tesznek arról említést, hogy Szegeden a régi királyi vár még a Dósa-féle lázadás alkalmával, sőt még a mohácsi vész idejében is fönnállott és hogy az még akkor is számbavehető fontos erősséget képezett; de mindez a török történeti munkákból világosan kitűnik.

Ugyanis 1526-ban, a mohácsi vész után, Szulejmán serege a várost kirabolta, felgyújtotta és a várat ostrommal bevette. Szulejmán naplója szerint a török sereg Pesten ketté oszlott és egyik része a Duna mellett Kalocsa irányában, a másik része pedig *Ibrahim* pasa vezérlete alatt Szeged felé haladt, a hova szeptember 28-án, péntek este érkezett meg. Szapolyai János erdélyi vajda, ki egy ideig Szeged alatt tartotta elsánczolt táborban tekintelyes seregét, miután a török hadak közeledéséről értesült, hogy a királyi koronát megszerezze, Tokaj felé elvonult,³⁾ a maga sorsára hagyván Szeged városát, melynek lakosai, mint Szulejmán naplója írja, «jó eleve értesülvén a közelgő veszélyről, egész családostól, minden vagyonostól a Tiszán át, a túlsó partra költöztek, városukat üresen hagyták».

¹⁾ Ambár semmi fal sem övezte — írja Istvánffy — de árokkal körülvéve és jeles sánczczal erősítve volt. *Hist. Regn. Hung. Köln, 1623. V. 68. l.*

²⁾ Czobor Béla: Magyarország középkori várai. Századok, 1877. 623. l. — Reizner: i. m. 22. l.

³⁾ Istvánffy: i. m. IX. 84. l.

Szeptember 29-ről — Sz. Mihály napjáról — a következőket közli Szulejmán naplója: «És néhány hitetlen a *várban* levő klastromba vévén magát, reggeltől estig vívatott, végre pedig bevetetett; sok zsákmány kézrekerült, a város végig-hosszig elégettetett.»¹⁾

Részletesebben beszéli el a szegedi vár ostromátt *Kemal pasa*, császári történetíró naplója, mely Szegedről érdekes leírást nyújt; a szegedi vár *falait* roppant kiterjedésűeknek mondja, ami kétségen kívül igazolja, hogy a szegedi várnak kőfalai is voltak és nemcsak földsánczai. «A zulhidje hónap 23-ik napján²⁾ este felé a törökök betörték a *városba*, de a vitéz hitetlenek nem vesztették el bátorságukat, fegyverhez nyúltak és egy ideig vitézül tartották magukat, de a török lovasság szétszórta őket és sok szerencsétlen a folyamba rohant, mely a *város falait* *mossa*. A kiknek nem volt bátorságuk, hogy a halált válaszsák, meg kelle a gyalázat igája alatt görbedniök. Javaik és családjaik elvitettek és házaikat a fosztogatás seprűje üritette ki.»³⁾

A szegedi vár tehát a mohácsi vész idejében a törökök ostroma alatt romba dőlt; a kormány a várat ezután nem állíthatta helyre, a kirabolt és fölégetett város lakosai pedig nem voltak azon kedvező helyzetben, hogy a vár falait saját költségükön újra építették volna. Pedig a török hódítás megújulásától rettegő polgároknak az volt a sokat hangoztatott óhajtásuk, hogy lerombolt várúk kőfalazata helyreállíttassék. Azért János király 1538-ban kelt egyik oklevelében a pártján álló szegedi polgároknak megengedte, hogy ha a törököktől félelemből kiköltözni akarnak, bármely fallal kerített más városba telepedhetnek, s utasította az erődített városok tanácsait és bíráit, hogy a törökök elől menekülő szegedi polgárokat családostól és javaikkal együtt befogadják.⁴⁾

Amitől annyira rettegtek Szeged polgárai, az végre is négy

¹⁾ Jászay Pál: A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. 30 l.

²⁾ A zulhidje hónap 23-ika október 12-re esik, tehát a város ostromának idejére nézve a két napló között eltérés van.

³⁾ Kemal pasa naplójának egy része fordításban a «Szegedi Híradó» 1860. évi 43. számában jelent meg. Reizner: i. m.

⁴⁾ Szeged város titkos levéltára. 54. sz.

év múlva bekövetkezett. Szeged 1542-ben kénytelen volt a törököknek meghódolni.

A «tiszaparti előkelő város», a «kincses Szeged» 1542-ig elkerülte a török uralmat, mivel eddig még nem esett a török hódítás útjába, amely Buda elfoglalása előtt a Dunántúlon át Bécs irányába tartott; de Buda elfoglalása után a mindkét magyar kormánytól védtelenül magára hagyott város 1542-ben végképen a szultán birtokába került.

Szeged szabadságának sírját az a nagy hadi vállalat ásta meg, amit a nyugoti keresztény világ 1542-ben a német birodalom vezetése alatt Buda visszafoglalására és a törökök kiűzésére indított.

Azonban a nagy szabású hadi vállalat, amelytől nemcsak Magyarországot, hanem még a Balkán-felsziget keresztény népeinek az ozmán járom alól leendő felszabadítását várták,¹⁾ csúfos kudarczal végződött. Az ozmán-irtó hadjáratra összeverődött 80,000-nyi fényes keresztény sereg 1542 szeptember havában Pestet vette ostrom alá, amelyet a német hadvezérek, jellemző stratégiai felfogásuk szerint, Buda kulcsának tekintettek; a rengeteg sereg azonban ezt a könnyű feladatot sem tudta megoldani, hanem a nélkül, hogy törököt látott volna, vagy a szó valódi értelmében a vár ellen egy ágyúlövést is tett volna, teljesen megviselve, október közepén vert hadként vonult ki az országból. A sokat ígérő hadjárat csúfos kudarcza után joggal írta I. Ferdinánd V. Károly császárnak, hogy ennél nagyobb szégyen soha sem érte még a német birodalmat.²⁾

A kereszténység utolsó fegyveres erőfeszítése, a mely a mind jobban-jobban terjeszkedő izlámnak akart gátot vetni, a várva-várt szabadulás helyett még nagyobb nyomort hozott a nemzetre, mivel Szulejmánt az első hódító hadjáratra hívta ki Magyarország ellen. Hogy pedig Szeged 1542-ben végképen török uralom alá jutott, annak egyenesen a német birodalom kudarczal végződött hadi vállalatja volt az oka.

¹⁾ Tört. Tár: 1880. 490. 1.

²⁾ Dr. Károlyi Árpád: A német birodalom nagy hadi vállalatja Magyarországon 1542-ben. Századok: 1880. évfoly.

A keresztény világ vállalata ugyanis eleintén a szultán és a török vezérférfiakat réműlettel töltötte el s a portán nagy zavart okozott.¹⁾ Szulejmán azon hitben, hogy a keresztény hatalmak magyarországi foglásait komolyan veszélyeztetik, lázas gyorsasággal nagy mérvű védő intézkedéseket tett. Minthogy 1542 őszén az idő előhaladta miatt hódításai védelmére a derék sereggel személyesen el nem indulhatott, azért *Achmed* ruméliai béglerbéget és az anatóliai helytartót küldte Buda védelmére; továbbá *Péter* moldvai és *Radul* havasalföldi vajdák is parancsot kaptak, hogy I. Ferdinánd országába betörést intézzenek, s a budai pasának és a szultán védenczének, a kiskorú *János Zsigmond* gyámjának és kormányzójának, *Fráter Györgynek* segílyt vive, Buda alá sieszenek.²⁾

A Buda oltalmára kirendelt *Achmed*, ruméliai béglerbég, a Szerémségben összpontosította hadait, miután szeptember elején hírt vette, hogy a német hadak már Pest alatt táboroznak, sőt hogy a várost már állítólag erősen lövetik is, Péterváradnál a Dunán hajóhidat kezdett veretni és miután serege már a Szerémséget teljesen kiélte, az alvidéki városokat kényszerítette a török sereg élelmezésére. Így szeptember elején a szegedi bírónak és tanácsnak is fenyegetésekkel telt levelet küldött, a melyben értésükre adja, hogy seregestül a Szerémségben a szultán érkezését várja, azért hadának mindennemű élelmiszert küldjenek Péterváradra. Ha nem így cselekszetek — fenyegetőzék levelében a béglerbég — gyermekeiteknek e földön nem leendenek maradékai.³⁾

A szegedi tanács látva a veszedelmes helyzetet, hogy ha a béglerbég követelésének teljesítését megtagadja, a török hadak a várost kirabolják, azért még szeptember 16-ika előtt néhány szeker élelmiszert küldött Péterváradra.⁴⁾

Ezen idő alatt a Duna-Tisza között, Kalocsa környékén, már egy török sereg várta a béglerbég érkezését, a melyet *Mehemed bég* a dunántúli és szlavoniai szandzsákokból vont össze, hogy a bégler-

¹⁾ Dr. Károlyi Árpád: Fráter György levelezése. Tört. Tár. 1878. 524. l.

²⁾ Tört. Tár. 1878. 502—514. l.

³⁾ *Achmed* levele Zákány István szegedi bíróhoz. Tört. Tár. 1882. 106. l.

⁴⁾ Tört. Tár. 1878. 512. l.

bégnek Buda fölmentésében segédkezet nyújtson. Azonban a keresztény sereg a török segélyhadak közeledésének hírére október 6-dika után Pest alól Esztergom felé visszahúzódott.¹⁾

Fráter György a török hadak mozdulatairól október 6-án értesítvén I. Ferdinándot, abbeli félelmének adott kifejezést, miszerint attól tart, hogy *Mehemed bég majd Szeged várost fojja megszállani*, ha pedig a ruméliai béglerbég Péterváradnál átkel a Dunán és ha a török seregek egyesülnek, a Szegeddel szomszédos erődöket: *Becsét, Becskereket, Csanádot és Makót* igen könnyen elfoglalhatják. De a püspök a délvidéki városok között leginkább Szegedet féltette a török foglalástól.²⁾

A püspök aggodalma valóban nem volt alaptalan. Achmed béglerbég október 13-án Péterváradnál átkelt a Dunán és a Duna-Tisza között egyenesen Pestnek tartott; Kalocsa környékén seregét Mehemed és *Mihál* bégek csapataival egyesítette és 32,000-nyi seregével Bajától nem messze, *Sárköz* mellett tábort ütött. Itt a karta bevárni a vajdák érkezését és a szegedi tanácsra újra ráírt, hogy a város összes hajóit és halász-csónakjait küldje le Kanizsára, a hol Péter moldvai vajda seregével át akar kelni a Tiszán, a kinek seregét szintén a béglerbég táborába kell vezetnie.

Ez időben *Zákány István* volt a szegedi bíró, a ki vagyonára és gazdagságára nézve a városnak első polgára volt, s mint főbíró 1528 óta bírta polgártársainak szeretetét és ragaszkodását. Tekintélyénél és hírnevénél fogva a Szapolyai-párt kiváló vezérférfiaival összeköttetésben állott, s egyebek között magával a kormányzóval, Fráter György nagyváradai püspökkel is élénk levelezést folytatott, mind arról pontosan tudósítván őt, a mit a török hadak mozdulatairól és törekvéseiről megtudhatott és viszont mindenben a püspök tanácsával élt.

Most is, midőn a tanács a béglerbég második levelét vette, mind a főbíró, mind pedig a tanács az október 16-án kelt leveleikben első kötelességöknek tartották a török seregnek a Dunán történt átkelését, valamint annak számerejét és mozdulatait Fráter Györggyel tudatni; majd Szeged város elárvúlt állapotát esetelik,

¹⁾ Tört. Tár. 1878. 501. 1.

²⁾ Tört. Tár. 1878. 501. 1.

mely minden emberi segélytől elhagyatva, mintegy oda van dobva a kegyetlen ellenség zsákmányának; végül hevesen kéri a püspököt, hogy egyfelől a megrémült polgárok megnyugtatása céljából közölje velük a pesti német tábor elvonulásának okát, másfelől adjon nekik tanácsot, hogy a moldvai vajda seregét Kanizsánál átszállítsák-e a Tiszán? ¹⁾

Zákány István azonban még el sem küldte a leveleket Fráter Györgynek, midőn Mihál bég 32 lovassal a városba érkezett és felszólította a bírót, hogy a béglerbég parancsából néhány előkelő polgárral kövesse őt a sárközi táborba. A bírónak még alig volt annyi ideje, hogy levelének utóiratában tudósíthatta Fráter Györgyöt, hogy a béglerbegtől parancsot kapott, előtte megjelenni, s azon esetre, ha ott baj érné, családját a püspök pártfogásába ajánlotta. Maga pedig sorsában megnyugodva, néhány tekintélyes polgártársával Mihál bég által a sárközi táborba kísértetett, a hol a béglerbég a bírót és a három tanácsbélit rabságba hurczolással, a várost pedig feldúlattal fenyegette, ha a szegediek a szultánnak meg nem hódolnak és a szultán kincstára javára tetemes összeget nem fizetnek. Fráter György — mint az 1542 október 29-én I. Ferdinándhoz intézett levelben írja — alig hitte, hogy a szegedi főbíró és társai valaha visszatérjenek városukba. Azonban a béglerbég elé hurczolt bíró és polgártársai könyörgéssel, ígérekkel és tetemes váltságdíj árán szabadságukat és életüket megvásárolták és hazabocsáttattak; de a város nevében hűségesküt kellett tenniök a szultán vezérének. Ennek fejében azután «három havi szabadságot nyertek, hogy azon idő alatt a törökök Szegedet nem fogják megszállani. Szeged most ilyen viszonyok között van.» ²⁾

Ez alkalommal valóban csakis a török hatalomnak való meghódolás és a bíró tapintatos és józan lépése mentette meg a mindkét kormány által védtelenül hagyott várost.

Ezután is csak Fráter György fáradozott a nagy magyar város megmentésén. A nagy politikus jól sejtette, hogy a Tisza-Duna közé nyomult török had alig vonúl ki egy-két népes város

¹⁾ Zákány István főbíró és a szegedi tanács 1542 okt. 16-án kelt levelei kiadva Tört. Tár. 1878. 512. l.

²⁾ Tört. Tár. 1878. 526. l.

behódítása nélkül, s közöttük valószínűleg Szeged lesz az első, a melyet birtokába vesz. Miután azonban Fráter György, mint a kis-korú János Zsigmondnak, a szultán védenczének kormányzója, fegyverrel nem kelhetett a város védelmére; azért elhatározta, hogy a Szapolyai-párti várost, a melyet Zákány István és a szegedi tanács, mielőtt még a béglerbég feleskette volna őket a szultán hűségére, már egyszer Ferdinánd királynak felajánlott: inkább I. Ferdinánd hatalmába csempészi, mint sem hogy azt a törökök foglalják el.

A püspök szorgalmazására tehát Ferdinánd október 19-én *Battyhány Orbánt* és *Bornemisza Boldizsárt* küldte ki csapataikkal a tiszántúli részek védelmére.¹⁾ Ezek Ferdinánd nevében Szegedre utazandók, betértek Fráter Györgyhoz Nagyváradra, a ki csapataik részére Bihar megye pénztárából egy havi zsoldot adott, a mire azok dandáraikkal Szegedre bevonultak.²⁾

Zákány István a törököknek tett hűségeskü ellenére tehát Szeged várost Ferdinánd vezéreinek hatalmába kerítette, mielőtt azt a török, ígérete szerint, megszállotta volna.

Midőn azonban *Mehemed budai pasa* neszét vette, hogy Szegedre Ferdinánd csapatai bevonultak, a budai sereggel elindult, hogy végképen birtokába vegye a várost, a mire Batthyány és Bornemisza, miután két bandériumból álló seregek csekély volt az erődítetlen nagy város védelmére, a maga sorsára bízták Szegedet.

A Ferdinánd csapatai által cserben hagyott város tanácsa az ellenállásban nem bizván, önkéntes meghódolás által hitte a várost a feldúlástól megmenthetni, s a haragvó pasa kiengesztelésére négy tagú küldöttséget: ú. m. *Zákány István* főbíró, továbbá *Csütöriök László*, *Somlyai Pál* és *Budai István*, gazdag és tekintélyes tanácsbeli polgárokat indított útba.³⁾ A pasa azonban a négy szegedi polgárt a város elpártolásáért és a főbíró esküszegéséért, «ki kegyelmet kérve, magát adófizetésre kötelezte vala, de a szerződést megtörvén, a várat megszállotta vala»,⁴⁾ lefejeztette.⁵⁾

¹⁾ Tört. Tár. 1878. 529. l.

²⁾ U. ott.

³⁾ Ifjú Palugyai Imre: Magyarország stb. leírása II. 184. l.

⁴⁾ L. egy XVI. századbéli névtelen török író munkáját, ismertetve Bálint Gábor (Magyarországi török hódoltságáról) által. Századok: 1870. 305. l.

⁵⁾ Ifjú Palugyai. U. ott.

Ezután — a XVI. századbéli névtelen török író előadása szerint — a budai török hadak 1542-ben a várost a szultánnak tett hűségeskü megtöréséért állandóan megszállották, a lakosság egy részét leölték, a másik részét pedig kiűzték, a várost magát leégették és feldúlták.¹⁾

Szeged 1542-ben végképen török uralom alá jutott.

Miután a két magyar királyság, Ferdinánd és János Zsigmond birtokainak érintkezési vonalán fekvő Szeged város a szultán birtokába került, Szulejmán még 1543-ban fölállította a szegedi szandzsákságot, a melynek kerülete kezdetben csak néhány határos falura terjeszkedett ki. Utóbb azonban a törökök Szegedről a tiszamenti községeket föl egész Szolnokig és le Titelig behódították, a szegedi szandzsákba bekebelezték s a többszöri kirablás daczára még mindig elég népes Szeged várossal együtt a török császári kincstár tulajdonának nyilvánították. Egy 1549-beli defter (adó-lajstrom) szerint már akkor a szegedi szandzsákhoz tartoztak: *Tápé, Gyála, Sövényháza, Tömörkény, Mindszent, Szentes, Csongrád, Tas* (más néven *Újfalu*), *Kécske, Varsány, Várkony, Karcsa, Zsámbék* és *Pataj*; s így a szegedi szandzsák egész Szolnokig felnyúlt, a mely ez időben még magyar kézben volt, de már a vele szemben levő *Szandá*-t a törökök bírták és benne török őrség tanyázott.²⁾ Az 1543-ban elfoglalt kalocsai, szabadkai, bácsi és titeli várak és a bajai palánk szintén a szegedi livához tartoztak, s azokat állandóan török és szláv martalóczok tartották megszállva.³⁾

Szulejmán szultán csakhamar fölismerte Szeged hadászati jelentőségét és 1549—50-ben a romokban heverő régi királyi várat jobbára a régi alapon és a régi falak fölhasználásával *Mustafa* pasa által a török császári kincstár költségén újraépíttette; ⁴⁾ nem ugyan Buda oltalmára, mint Tinódi ⁵⁾ írja, mint inkább a török

¹⁾ Bálint Gábor: u. ott. A névtelen török író azonban tévesen teszi Belgrád és Szeged elfoglalását 1524-re, mivel az előbbeni 1521-ben vétetett be, az utóbbi pedig 1542-ben hódíttatott meg.

²⁾ Velics Antal: Magyarországi török kincstári defterek. I. k. 65—66. 89. 118.

³⁾ Velics: i. m. I. 69—71. l.

⁴⁾ Istvánffy: XVII. 315. l. Reizner: i. m. II. 27. l.

⁵⁾ Szegedi veszedelem, 11—12. v. s.

hódítás útjának előkészítésére, Eger és a felvidéki gazdag bányavárosok felé; az e célból indítandó hadjárat esetére Szulejmán a szegedi vár védelme alatt erős hadművelati alapot remélt nyerhetni, a mely mintegy erődített tábor, Felső-Magyarországra vonuló hadainak biztos és nyugalmas elszállásolási körletet nyújtand.

Vessünk ezek után egy tekintetet a XVI. századbéli török várépítészetre, hogy közelebbről megvizsgálhassuk, hogy török modor szerint épült-e a szegedi vár?

Ha a török ellenséges földön valamely nagy hadászati jelentőségű pontot gyorsan akart biztosítani, erős sereg védelme alatt kőműveseket és épületanyagokat szállított oda s a sereg egy részének közreműködése mellett gyorsan erődöt emelt. Mátyás korában 1471-ben, mikor a nagy királyt a cseh háborúk lekötötték, *Mohammed* szultán nagy sereget küldött a Szávához és a folyó partján Szabács város körül fából oly gyorsan erősséget emelt, hogy a Csehországban táborozó király nem tudta az erőd építését megakadályozni. Ekkor is egy török sereg magával vitte az építéshez való fát és ácsokat, a kik csak a sarok bástyákat és tornyokat rótták össze fából, a falak helyett pedig a földművek készítésébengyakorlott janicsárok és azábok két-három öles földtöltéseket emeltek, a melyeknek külső burkolatát sűrűn egymás mellé vert és vaskapcsok által összerótt czölöpsorok képezték. És a szabácsi erőd, Verancsics szerint, «igen erős vót».¹⁾

A török a várépítészetnek ezt a módját Magyarországon hódításai korában állandóan űzte, úgy, hogy a magyar is eltanulta tőle, mi által a vár-erődítészetnek ez a módja Magyarországon a XVI. században a síkon fekvő erős helyeinknél mintegy szabálylává vált.

A felső megyék nemessége 1550 márcziusában Egerben *Dobó István* várnagy elnöklete alatt gyűlést tartott, miután hírt vették, hogy a törökök Belgrádból a Tiszán épületanyagokkal föl akarnak hajózni azon szándékkal, hogy Szolnoknál erős várat építsenek, s e célból Szegeden Musztafa pasa már sok épületfát hordatott össze, hogy így Szolnokon hat nap alatt (?) ötezer lovas-

¹⁾ Verancsics munkái. IV. k. 152—153. Hadtört. Közlemények. 1888. 367. lap.

nak elég nagy várat építsenek, a minek Eger és a bányavárosok behődítésénél akarta a török hasznát látni.¹⁾

A magyar kormány azonban a felvidéki nemességnek Egerben hangoztatott sürgetésére a szolnoki vár kiépítésében megelőzte a törököket, s még 1550 szeptember 10-től november közepéig elkészítette a várat egészen «törökös modor» szerint. Gróf *Salm Miklós*, *Dobó István* és *Zay Ferencz* parancsnoksága alatt Szolnokon 10,000-nyi magyar sereget összpontosítottak, olasz kőfaragókat, kőműveseket, termés-követ és czölöpöket Egerből szállítottak. A szolnoki várnál azonban már az 5—6 oldalú szöglet-bástyák termés-kövekből készültek, a vár falaiúl pedig a sánczokból fölbányt és fűzfa-fonadék közé rakott föld szerepelt. Ily módon 8 öl magas és megfelelő széles falakat emeltek, hogy a várból a házak födele ne látszék ki.²⁾

Általában ebben a modorban voltak építve a törökkorbéli legerősebb alföldi váraink és bizonyos, hogy a törökök is ebben a modorban építették újjá a szegedi várat.

Istvánffy és Forgách³⁾ szerint a szegedi vár nem kényszer-munkára hajtott keresztény jobbágyok által, hanem a török császári kincstár költségén építettett újjá. A két egykorú történetíró egybevágó előadásából világosan kitűnik, hogy a várat 1549-ben Musztafa pasa seregének védelme és közreműködése mellett a szultán költségén török építésszek emelték és pedig törökös modorban. A vár sarkain emelt rondellákat török kőművesek rakták, a falakat pótoló földsánczokat pedig janicsárok és azá bok készítették. A tornyos körbástyák építésénél a törökök fölhasználták a régi királyi vár rom-anyagán kívül az elpusztult szegedi középületek és magánházak romjait, ezek között nem egy templom és palota épület-anyagát és a keresztény temetők síremlékeit.⁴⁾

¹⁾ Gyárfás István: Dobó István Egerben. Érték. a Tört. Tud. köréből VIII. köt. 5. sz. 41. l.

²⁾ Gyárfás: i. m. 43. l.

³⁾ Magyar históriája. 33. l.

⁴⁾ A szegedi várnak az 1880—82-ben történt lebontása alkalmával több mint 40 különböző fajtájú, nagyságú, égetésű és anyagú téglá került ki, a melyek különböző korúak voltak. De a téglákon kívül 800 db. faragott kő került napfényre, a melyek a középkori díszes faragványokkal ellátott

A szegedi török erősség is, mint a XVI. századbéli legtöbb alföldi erős hely, két részből: várból és az azt körülvevő megerősített városból (palánk) állott. A palánk közepén a Tisza partján épült az erős szegedi vár, sarkain négy tornyos körbástyával, s a három kapuja fölé emelt tornyaival. A rondellák és kapuk között a falakat tölgyfa czölöpök és vesszőfonadékok közé tömött, két-három öl magas földtöltések pótolták, a melyek tövében vízzel tölt mély árok húzódott körül. A vár körüli vizesárok két zsilip segítségével a Tiszából tápláltatott. A vár leggyöngébb része a «hal piac» felőli főkaputól a Tiszáig nyúlt, a mi egyszerű falazatból állott, azért a törökök ennek biztosítására a Tisza partján egy óriási köröndöt, az úgynevezett «vizi bástyát» emelték.

A vár alatt, a tiszaparti két rondella között a megerősített kikötő feküdt, a hol a törökök nagyszámú naszádosokat tartottak, s a tiszai török hajóssereg hadikikötője volt.¹⁾

Az erősség másik része, a palánk, kevésbé volt megerősítve. A vár körül elterülő város egy részét, mely a Mátyás-korabeli Szeged belső-városának, az úgynevezett *Palánká*-nak felelt meg, szintén mély árokkal és földsánczczal vették körül s ez utóbbit kövel és vesszőfonásokkal burkolták be. A palánk árkába már a Tisza egyik hajdani holt, de a törökök által újra kiásott ágából vezették a vizet s a palánk vizes árkát még a medrébe vert hegyes karók által is biztosították az átgázolás ellen. A palánk kapuján kívül három kapu volt felvonó hídakkal, ú. m. a *pétervárad*i, *buda*i. és *erdélyi kapu*.²⁾

A várban elhelyezett török őrség létszámáról egy érdekes defter maradt fenn, a mely épen a szegedi vár ostromának évéből,

szegedi palotákból és templomokból valók voltak. Reizner: i. m. II. k. 30. lap.

¹⁾ Pray: Epistolæ Procerum. II. 254—255. l. Forgách: 33. l.

²⁾ Miután a szegedi vár 1686 okt. 22-én a törököktől visszavétetett, nemesak az 1686-ki ostrom alkalmával leomlott falak építettek újjá, hanem 1711—1716-ig a várnak a városháza felőli — Mária Terézia korában pedig a Tisza felé eső része is újjáépítetett, Vauban rendszere szerint — (Reizner: i. m. II. 33. 36—87. l.); mivel továbbá a törökök által 1549-ben épített várról — tudunkkal — hiteles térkép nem maradt fenn: azért a szegedi török vár leírásában Istvánffy, Forgách és Tinódi szórványos adatai és az egykorú várerődítészet rendszere szolgáltatottak támpontokat.

1551 decz. 28-tól 1552 decz. 16-ig névszerint sorolja föl a védőrséget létszám és fegyver-nem szerint.¹⁾ Ezen defter szerint 1552 február hóban, midőn Tóth Mihály hajdúi által Szegedet éjjeli rajtaütés által meglepte, a várban volt *Hasszán Juszuf kiája* (helyettes várparancsnok) vezetése alatt 122 reisz- és azáb-gyalogos, továbbá *Ramazán* aga vezetése alatt 95 ulufedzsi (könnyű lovas); végül *Mohammed Mustafa* és *Iliász Achmed* agák vezetése alatt 94 martalócz. Ezekhez járult még 12 tüzér és 22 kézműves. A védőrség létszáma tehát 1552. február hóban összesen 345 főből állott.

Egy másik defter szerint a vár ezen időtájban törökösen *kulumbariná*-nak (columbiere = hosszú csövű ágyú) és *zarbuzán*-nak (karthaune = quartana) nevezett fertály-ágyúkkal és kőgolyókat röpítő nagy űrméretű ágyúkkal volt fölszerelve.²⁾

A szegedi vár parancsnoka 1551- és 1552-ben a török írók szerint *Mikhálogli Khidr* bég volt,³⁾ a kinek a nevét (Khidr) azonban a nép magyaros kiejtés szerint *Héder*-re változtatta, így azután a szegedi török várnagy az egykorú magyar történetírók munkáiban egyszerűen *Héder bég* néven szerepel.

A régi szegedi rom-vár fölépítése által a város nyugalmas fészkévé vált nemcsak a török hadaknak, hanem a városba mind nagyobb számmal betelepülő török lakosságnak is. A várban és a palánkban a törököknek templomaik is voltak, a mikben imámok, müezzinek, kántorok, sekrestyések és tanítók is voltak alkalmazva;⁴⁾ a vár ágyúinak védelme alatt a Konstantinápolyból áttelepült gazdag török kereskedők még a külvárosokban is boltokat nyitottak,⁵⁾ mint a milyenek voltak 1549-ben *Ramazán* és társa boltja, *Ibrahim Iliász* és *Mahommed* bazárja s a keresztény *Szücs Pál* boltja.⁶⁾ Egyebek között ezen becses adatok is mutatják, hogy Szeged már 1550-ben a török kereskedelemnek az alföldön

¹⁾ Velics: i. m. I. 69—71. l.

²⁾ U. ott. I. 195. l.

³⁾ Pecsewi Hammernél II. 218. l. Régi Magyar Költők Tára, III. 420. l.

⁴⁾ Velics: i. m. I. 120. l.

⁵⁾ Ortelius: Cronologia stb. 89. l.

⁶⁾ Velics: i. m. I. 66. l.

első és legnagyobb emporiumává vált és mint gazdag kereskedő városnak Németországba is elhatott a híre.¹⁾

II.

A HADJÁRAT ELŐKÉSZÍTÉSE.

A török uralom beköszöntésével egyszersmind a hitbéli szakadás is föllépett Szegeden és a város behódítása után a reformáció terjedésnek indult, annál is inkább, mivel a törökök kedveztek a hitújítóknak. Hogy kik voltak Szegeden az új hit első apostolai, arról nem maradtak fenn hiteles adatok; csak annyi bizonyos, hogy a város török kézre jutása után a híres *Abádi Benedek* és *Vásárhelyi Pál* prédikátorok sikerrel terjesztették az új vallás hitelveit. Miután Vásárhelyi Pál 1545-ben *Ibrahim* pasát és a főbb török tiszteket a lutheránusok pártjára vonta, a pasa engedelmével az alsó-városi Mátyás templomnak czintermét és hajóját hívei számára elfoglalta, csupán csak a szentély maradt meg a katolikusoknak. Így azután Mátyás templomát az új és régi hit hívei közösen használták, mert az új hit követői lithurgiájukra még nem sokban tértek el a katolikusoktól. Debreczenben még 1551-ben is meg voltak a református templomokban a szent képek, oltárok, egyházi öltönyök és papjaik még misét is szolgáltattak.²⁾

Azonban a hitújítók még ugyanazon évben egészen ki akarták szorítani a régi hit híveit a templom birtokából és Ibrahim pasától az egész templomot maguknak követelték, a ki azt határozta, hogy a versenyelek egy hitvitán küzdjenek meg egymással a templom birtokáért. A hitvita meg is tartatott és *Eszéki Sebestyén* Ferencz-rendi házfőnök mérkőzött meg Vásárhelyi Pál prédikátorral három török kádi és ugyanannyi tekintélyes szegedi polgár, s az összesereglett nép sokasága előtt. A hitvita a prédikátor kudarczával végződött és a török bírák a templomot a Ferencz-rendi szerzeteseknek ítélték oda.³⁾

¹⁾ Ortelius: i. m. 88. l.

²⁾ Századok, 1887. 391. l.

³⁾ Ordinánsz Konstantin: A Libanus havasi alatt illatozó titkos

Hanem azért a hitújítók továbbra is bántatlanul működtek és magáról Szegedről *Torda Zsigmond* leveléből tudjuk, hogy ott 1546-ban ismét Abádi Benedek, mint református pap és iskola-tanító, *a szegedi pasa védelme alatt* tovább terjesztette az új hit tanait.¹⁾

Ezen vallásos villongások idejében Szeged népszerű főbírája, az erős katolikus érzelmű *Tóth Mihály*,²⁾ ki vagyonaára nézve egyik előkelő polgára volt a városnak, nem jó szemmel nézte a hitújítók működését és fenn akarta tartani a régi hit egységét, s az annyi balsors sújtotta várost, mely eddig a nemzeti párttal János király özvegyének és fiának, János Zsigmondnak a pártján állott, Ferdinánd magyar király pártjára akarta vonni, a miben öt barátai és a város értelmesebb és körültekintőbb polgárai támogatták. Tóth Mihály titkos célja — mint Tinódi és Székely István³⁾ homályos előadásaiából következtethető — nem kevesebb lehetett és törekvése arra irányult, hogy Ferdinánd király kormányának támogatásával Szegedről a törököket és az azok által pártfogolt hitújítókat kiűzhesse.

Azonban Tóth Mihály törekvése — úgy látszik — a török várnagy tudomására jutott és pedig — igen valószínű — maguk a hitújítók hívták föl Ibrahim pasa figyelmét a főbíró és párthíveinek titkos céljaira; azonban az «éber» és «eszélyes»⁴⁾ főbíró még idejekorán észrevette a veszélyt, s látva hogy élete nincs tovább a városban biztosságban, a pasa haragja és bosszúja elől még jókor elmenekült Debreczenbe, a hol a szabad hajdúk közé állott, a mire a pasa vagyonát lefoglalta.

Tóth Mihály sokkal hevesebb jellem volt, semhogy a szenvedett sérelmet el tudta volna tűrni, azért ettől az időtől fogva halá-

értelmű rózsza. Szeged, 1831. 68—71. l. — Szegedi Kilit: A Szeged-alsóvárosi fejedelmi templom történeti vázlata. Szeged, 1860. 29—34. l.

¹⁾ Régi Magy. Költök Tára. II. 445.

²⁾ Istvánffy nem közli, hogy Tóth Mihály melyik évben volt bíró Szegeden, hanem csak annyit mond, hogy az előbbeni években, mielőtt a Szulejmán költségén emelt kövár fölépült volna, volt Tóth Mihály a polgároknak és a lakosoknak igen kedves bírása. XVII. 315. l.

³⁾ Magyar krónika, 64. l.

⁴⁾ Forgách, 33. l.

láig esküdt ellensége maradt a törököknek és vágyainak fő célpontját szülővárosának visszafoglalása képezte, a miben őt, Forgách¹⁾ és Tinódi²⁾ szerint, különösen az elveszített vagyona miatt támadt bosszúszomja ösztönözte.

Bosszúvágyának kielégítéséről azonban egyelőre le kellett mondania, mivel I. Ferdinánd 1547-ben a szultánnal öt évre fegyverszünetet kötött s a kedvező alkalom hiányzott terve kivitelére. Menekülése után Debreczenben állandóan megtelepült, a hol nagy szegénységben élt,³⁾ mert lelke irtózott a szabad hajdúk kalandor életmódjától.

Midőn azonban 1551-ben újra kitört a háború a szultán és a magyar király között, Tóth Mihály ismét a szabad hajdúk közé állott, a kik között személyes bátorsága és vitézsége által csakhamar annyira kitűntette magát, hogy a debreczeni és nyírségi hajdúk hadnagyukká választották⁴⁾ és mint vakmerő hajdúvezér az újonnan kitört háborúban csakhamar magára vonta a magyar kormány figyelmét. Ekkor azután hozzálátott terve kiviteléhez, annál is inkább, mivel ezen időben már a magyar kormány is komolyan kezdett foglalkozni a nagy alföldi város visszavételének ügyével.

Hogy Szeged visszahódítása kinek az eszméje volt, az adatokból nem tűnik ki világosan, de hogy az 1551-iki török háborúban merült föl először és hogy azon idők legkiválóbb egyénei élénken foglalkoztatta: az bizonyos.

Fráter György ugyanis 1551-ben a török szövetséggel végképen szakított és elérkezettnek látta azon időt, midőn az I. Ferdinánd jogara alatt egyesített Magyarország a törökkel végképen

¹⁾ Forgách 33. l.

²⁾ Jó Tót Mihály régen magabíró vala,
Szeged városának főbírája vala,
Az terek közül ő kiszökik vala,
Mező Döbröczömben szegényül lakik vala.
*Az nagy kárvallásán kórosként bánkodik,
Mint megtorolhatná? azon gondolkodik.*

Szegedi veszedelem: 25—30. v. s.

³⁾ Tinódi: u. ott.

⁴⁾ Tinódi: u. ott. 40. v. s.

megküzdhet, azért az 1551-ben Gyulafehérvárt I. Ferdinánd köve-
teivel kötött egyezmény értelmében János Zsigmond birtokait:
Erdélyt, a temesi grófság végvárait: *Temesvárt, Becsét, Becskereket,*
Csanádot és Lippát, valamint a tiszai részeket átadta Ferdinánd
tábornokának, *Castaldónak*. Szulejmán szultán azonban nem nóz-
hette tétlenül, hogy hajdani szövetséges társát, János király fiát,
János Zsigmondot kiszorítják atyai örökéből, azért védenetze birto-
kainak megvédése céljából *Szokoli Mehemed* ruméliai béglerbéget
még 1551 közepén Magyarországra küldötte, a ki azután a temesi
grófság végvárai közül szept. 19-én Becsét és Becskereket, szept.
28-án pedig Csanádot árulás által elfoglalta. Okt. 8-án pedig *Uláma*
pasa Lippát ejtette hatalmába.

Ferdinánd kormánya tehát gondatlanul idézte elő a háborút,
s a temesi grófság végvárainak biztosítására semmi intézkedés nem
történt. Csapán Fráter György nem vesztette el fejét, hanem a
kiostromolt végházak visszaszerzésére a legnagyobb tevékenységet
fejttette ki, s gondjainak tárgyát állandóan a temesi bántság török
kézre került várainak visszafoglalása képezte.

Ekkor merült föl először Szeged visszavételének eszméje is.
Ugyanis ez időtájban *Horváth Bertalan* szolnoki várnagy *Vas*
Lászlónak, a kolbásszéki kúnok officialisának, hogy mivel a budai
pasa Tóvárat megszállatá, «azért kegyelmed szóljon *Ördögh* uram-
nak és *Bakith* uramnak,¹⁾ hogy mi sem hevernének veszteg, hanem
támadnánk reájuk, *avagy szállanók meg Szegedet*, *avagy Hatvant*,
mert az hatvani törökök is oda vadnak». Ez a levél valami módon
Fráter György kezébe került, a ki azt 1551 aug. 10-én Kolozsvárt
kelt leveléhez mellékelve, I. Ferdinándnak elküldötte.²⁾

Maga Ferdinánd király is fájlalta az ország területén Szeged
elvesztése által ütött csorbát, azért a város visszahódítását Fráter
Györgynek igen-igen a szívére kötötte és Bécsből 1551 nov. 6-án
azt írta a lippai táborba Fráter Györgynek, a ki ekkor már a lázas
sietséggel gyűjtött erdélyi hadaival a törökök kezén levő Lippát
ostromolta. «. . . . *Nem látom időszerűtlennek Főtisztelendőséged*
figyelmét Szegedre is fölhívni, hátha ez alkalommal ezt a várost is

¹⁾ Teuffel Erasmus és Bakics Péter.

²⁾ Tört. Tár. 1880. 250—251. l.

vissza lehetne foglalni, mihez ennek már ezelőtt is erős reménye volt.* Nem kétkedik, hogy Fráter György Szeged visszafoglalását más egyebekkel különösen megfontolja, fölkarolja és annak végrehajtását megparancsolja.¹⁾

A Szeged sorsa iránt minden időben melegen érdeklődő püspök Ferdinánd felhívására már akkor felkarolta egész lélekkel a város visszahódításának eszméjét, midőn 1551 őszén a *Castaldó János* tábornok által vezetett spanyol-német sereggel és az erdélyi magyar hadakkal Lippát ostromolta. A magyar seregben már ott találjuk Tóth Mihályt is, a ki bajtársával, *Nagy Ambrussal*, egy fegyelmezettebb hajdú-csapatot vezetett Lippa ostromára.²⁾

Szeged visszafoglalása a lippai táborban tétetett először komoly és beható megbeszélés tárgyává, a hol a vállalkozó szellemű hajdani szegedi főbiróval a város visszavételéről *Fráter György*, *Nádasdy Tamás* és más főurak élénk tanácskozást folytattak, a miben Ferdinánd király rendeletére csakugyan célba vették Szeged megvételének vállalatát.³⁾

Azonban az alvinczi sötét merénylet, Fráter György meggyilkolása, a hadi vállalat megindítását egyelőre elodázta, de végképen el nem ejtette.

Fráter György halála után Tóth Mihály most már maga fogott hozzá szülő városa megszabadításának vállalatához. Bujdosása közben is szegedi polgártársaival folyton összeköttetésben állott, a kik között sok jó barátja volt s a kik nagyon ragaszkodtak hozzá.⁴⁾ A cél elérésére tehát nagy tevékenységet fejtett ki; bará-

¹⁾ Tört. Tár. 1881. 61. l.

²⁾ Tóth Mihály és Nagy Ambrus hajdúikkal a lippai vár feladása után elbocsátott Uláma pasa seregének megtámadásában és kirablásában is segélyére voltak a kapzsi Balassa Menyhártnak és Nagy-Horváth Ferencznek, Tinódi: Erdély históriája, 1415—1420. v. s. — Istvánffy, XVII. 313. l.

³⁾ Bizonyítja ezt egy 1552 február 28-án Kolozsvárt névaláírás nélkül kelt s Nádasdy Tamáshoz intézett tudósítás, a melynek ide vágó passusa így szól: . . . Rerum novarum nihil habemus, praeter recuperationem Zeghedini. *Res haec medio illius Michaelis Thót, cum quo sub Lippa et ante negotium tractaveramus, tandem ad effectum est deducta* . . . Országos levéltárban az eredeti. Régi Magy. Költők Tára III. 421. l.

⁴⁾ Istvánffy: XVII. 315.

taival és a pártján levő polgárokkal a város megszabadításáról «jó hit alatt gyakorta tanácskodik vala».¹⁾ A törökök kiűzésében való részvételre megnyerte a városban lakó 700 harcziás halászt s a titkos merénylet ügyébe az alsó-városi Ferencz-rendi szerzeteseket is beavatta, a kik a legnagyobb vallásos gyűlölettel viseltettek a templomokat bitorló hitújítók iránt. Tóth Mihály avval biztatta polgártársait, hogy a hadi vállalat támogatására Ferdinánd király kormányától tekintélyes segélyhadakat eszközöl ki, a mire azok vele a török járom lerázására 1552. év elején titkos szövetséget kötöttek.²⁾

Ezután a segélyhadak kieszközlése céljából a külföldi hadak fővezéréhez, Castaldó Jánoshoz fordúlt, a ki ez időben épen Debreczenben tartózkodott, előterjesztette tervét és hadi vállalatának támogatására segédcapatokat kért. Kifejtette Castaldó előtt, hogy Szegedet nem rendszeres ostrommal, hanem éjjeli rajtaütés által akarja elfoglalni és pedig a kijelölt időben a város alá vonúl éjjel a sereg s azt a vele titkos egyetértésben álló szegedi halászok csónakaikkal a Tiszán átszállítják, a polgárok által fölnyitott kapun a törökök lakta palánkba benyomul és azt megszállja. A vár kézrekerítéséhez azonban sok reményt nem nyújthat, mert az tetemes őrség által biztosított erős végház; de ha sikerül az éjjeli támadás által a külső erőd védőőrségét váratlanul meglepni, úgy lehetséges, hogy az alvó törökök közt támadó zavar és rémület hatása alatt a vár is egy merész rajtaütés által elfoglalható lesz.³⁾

Castaldó elfogadta a merész hajdú-vezér ajánlatát s az ügyet a maga részéről pártolva, jóváhagyás végett I. Ferdinánd elé terjesztette, miután ez által jó alkalom kínálkozik a fontos hadászati értékű népes várost a török uralom alól megszabadítani.⁴⁾

Ferdinánd, a kit Fráter Györgyön és Castaldón kívül még *Batthyány Ferencz* is, II. Lajos özvegye, *Mária* királyné által,⁵⁾

1) Tinódi: i. m. 32—33. v. s.

2) Ortelius: i. m. 88. l.

3) Istvánffy: u. ott.

4) Ortelius és Forgách; i. m.

5) Batthyány Ferencz levele Bécsből 1551 decz. 14-ről Mária királynéhoz. Brüsseli okmánytár, II. 310. l

ösztönzött Szeged visszafoglalására, annál inkább helybenhagyta a hadjárat megindítását, mivel maga is melegen óhajtotta a város megszabadítását.¹⁾

Így Tóth Mihály terve országos hadi vállalattá nőtte ki magát.

CZÍMER KÁROLY.

¹⁾ Tinódi szerint:

Királnak Tót Mihály felfogadta vala,
Szegednek városát hogy kezébe adná,
Az várat megvenné, arra elég nem volna,
Derék szerént királ ezt hamar megirá,
Aldanai Bernáldnak, hogy gondolna arra.

Szegedi veszedelem, 42—46. v. s.